

**EFOP-1.12.1-17-2017-00003**

Makroregionális kutatások a Kárpát-medencében a közösségfejlesztés és társadalmi felelősségvállalás megerősítése érdekében

## **Helyzetfeltáró kutatások, felmérések a Kárpát-medencében**

**Népesedési és társadalmi tendenciák feltárása, a foglalkoztatás és a foglalkoztathatóság makroregionális, határon átnyúló tényezőinek vizsgálata**

Zárótanulmány

2020

**SZÉCHENYI**  2020



MAGYARORSZÁG  
KORMÁNYA

Európai Unió  
Európai Szociális  
Alap



**BEFEKTETÉS A JÖVŐBE**

Készítette a Nemzetstratégiai Kutatóintézet az EFOP-1.12.1-17-2017-00003 „Makroregionális kutatások a Kárpát-medencében a közösségfejlesztés és társadalmi felelősségvállalás megerősítése érdekében” projekt keretében

Szerzők: Bakk Miklós, Borbély Mátyás, Csata Zsombor, Lakatos Artúr, Péti Márton, Schwarcz Gyöngyi, Szabó Balázs, Szász Jenő, Tózsér Anett

Közreműködtek a Nemzetstratégiai Kutatóintézet munkatársai: Ágyas Réka, Balassa Endre, Bánhidai Csilla, Barkaszi Levente, Benedek József, Beszédes Nimród Attiláné, Borbándi Erik, Corey Éva Beáta, Csomai Emőke, Dakos János, Debrenti Edith, Farkas Csaba, Farkas György, Füzesy Frigyes, Gabri Rudolf, Greksza Attila, Gubík László, Hanyecz Adél, Hegyi Sándor, Horkay Nándor, Ivanics Anna, Kolozsvári Katalin, Kormányos-Katona Gyöngyi, Korzenszky Tamás, Körmöczi Gábor, Kőrösi Dalma, Kővágó Zsófi, Kudlotyák Krisztina, Lajtai Marianna, Magyar Zsolt, Megyesi Zoltán, Molnár János, Mozga Gábor, Nagy Balázs Béla, Nagy Benedek, Nagy Szabolcs, Pál Enikő, Palotás József, Palusek Erik, Pásztor Zsolt, Pataki Gábor, Péterfi Petra Jolán, Ress Boglárka, Sándor Zsolt, Suhajda Attila, Szelei Edit, Szigethy Géza Attila, Szilágyi Ferenc, Szoták Szilvia, Torda András Lajos, Török Ibolya, Zombori Zoltán, Zsonda Márk

Szerkesztette: Schwarcz Gyöngyi, Borbély Mátyás, Péti Márton

Budapest, 2020

## TARTALOM

1	Bevezetés .....	6
2	Adatgyűjtés és adat-előállítás a kutatás keretében: tevékenységek és eredmények.....	10
2.1	Adatbeszerzés.....	11
2.1.1	Területi statisztikai adatok .....	12
2.1.2	Népszámlálási adatok.....	15
2.1.3	Nemzetközi felmérések adatai .....	16
2.2	Adatelőállítás .....	19
2.2.1	Döntéshozók és véleményformálók helyzetének vizsgálata a külföldi térségekben .....	20
2.2.2	A külföldi magyarság tömbös településterületeinek társadalmi-gazdasági helyzetére irányuló kutatások	21
2.2.3	A Kárpát-medence határon átnyúló foglalkoztatási kapcsolatainak és ezek etnikai vetületének vizsgálata	22
2.2.4	A fiatalok vállalkozóvá válását támogató környezet összetevőinek vizsgálata Magyarországon és a határ menti régiókban .....	23
2.2.5	Életminőség és jólét 2018/2019 .....	25
2.3	Adatbázis-építés .....	26
2.3.1	Az adatbázis mutatórendszere.....	26
2.3.2	Az adatbázis területi rendszere .....	27
2.3.3	Elemzések, kimutatások, térképek.....	29
2.3.4	Online felület.....	34
3	A Kárpát-medencei magyarság népesedési, társadalmi jövőformálásában érintett döntéshozók és véleményformálók vizsgálatának eredményei .....	36
3.1	A kutatás témája és előzményei.....	36
3.1.1	A külföldi magyar döntéshozók és véleményformálók szerepe az etnikai párhuzamosság intézményesülésében.....	37
3.1.2	A vizsgálat szintjei .....	37
3.2	Kutatásmódszertani eszközök.....	40
3.3	Kutatási eredmények .....	41
3.3.1	Etnikai párhuzamosság egy erdélyi város döntéshozói és véleményformálói rétegének szerveződésében .....	44
3.3.2	Etnikai párhuzamosságok egy felvidéki város döntéshozói és véleményformálói rétegének szerveződésében .....	45
3.3.3	Etnikai párhuzamosságok egy kárpátaljai város döntéshozói és véleményformálói rétegének szerveződésében .....	47
3.3.4	Etnikai párhuzamosságok egy vajdasági város döntéshozói és véleményformálói rétegének szerveződésében .....	48
4	Demográfiai helyzetfeltárás és prognózis .....	51
4.1	A Kárpát-medencei magyarok demográfiai idősödésének jellemzői 2051-ig.....	51
	Bevezetés .....	51
4.1.1	A társadalmi idősödés demográfiai meghatározói.....	52
4.1.2	Mutatószámok az idősödő társadalom jellemzésére.....	59
4.1.3	A többségi nemzeti és a magyar nemzetiségűek közötti hasonlóságok és különbségek, 2011–2051.	60



4.1.4	A Kárpát-medencei magyarság aránya 2011-ben .....	75
	Összefoglalás .....	85
5	A Kárpát-medencei magyarság társadalmi-gazdasági és geopolitikai pozíciói .....	88
5.1	A Kárpát-medencei magyarság társadalmi-gazdasági pozíciói.....	88
5.1.1	A kutatás keretei .....	88
5.1.2	A kutatás főbb eredményei .....	90
5.2	Kárpát-medence és a magyarság geopolitikai helyzete .....	96
5.2.1	A Kárpát-medence geopolitikai pozícióinak főbb földrajzi tényezői.....	97
5.2.2	A Kárpát-medence határai – frontierek és régiók.....	121
5.2.3	A magyar nemzeti geopolitikai gondolkodás lehetséges alapjai .....	134
6	Részletes földrajzi bontású információs bázisok és adatbázisok elemzésének eredményei .....	168
6.1	A külföldi magyarság társadalmi-gazdasági pozícióit vizsgáló kutatások területi vonatkozásai .....	169
6.1.1	Bevezetés.....	169
6.1.2	A magyarság által többségben lakott térségek főbb etnodemográfiai jellemzői .....	170
6.1.3	Jelentősebb Kárpát-medencei vonatkozású területi kutatások .....	173
6.1.4	Kapcsolódó tervdokumentumok.....	176
6.1.5	Egyéb kapcsolódó társadalmi-gazdasági kutatások .....	177
6.1.6	Társadalomstatisztikai kutatások.....	178
6.1.7	A külföldi magyarság pozícióinak területileg differenciált kutatása .....	179
6.1.8	Összegzés.....	181
6.1.9	Következtetések.....	183
6.2	A külföldi magyarság tömbös településterületeinek vizsgálata.....	188
6.2.1	A kutatás keretei .....	188
6.2.2	A tömbök azonosítása.....	189
6.2.3	A tömbök társadalmi-gazdasági helyzetének vizsgálata .....	195
7	A Kárpát-medencei szociális védelmi rendszerek és egészségügyi ellátórendszerek, valamint az egészségi állapot megismerése érdekében végzett vizsgálatok eredményei.....	205
7.1	A Kárpát-medencei egészségügyi ellátórendszerek és szociális védelmi rendszerek áttekintése .....	209
7.1.1	Az egészségügyi rendszerek felépítése a Kárpát-medence magyarlakta területein .....	209
7.1.2	A szociális védelmi rendszerek felépítése a Kárpát-medence magyarlakta területein .....	245
7.2	A Kárpát-medencében élő magyarok egészségi állapotával és egészségügyi ellátásokhoz való hozzáféréssel kapcsolatos területi kutatások szakmai-módszertani megalapozása .....	275
7.2.1	Szakmai-módszertani koncepció a Kárpát-medencei magyar közösségek egészségügyi témájú kutatásaihoz.....	276
7.2.2	Az egészségi állapot területi különbségei és az egészségügyi ellátás területi szintjei a Kárpát-medencében.....	290
7.3	Az „Életminőség és jólét a Kárpát-medencében 2018–2019” vizsgálat egészségi állapotra vonatkozó előzetes eredményei területi összehasonlításban.....	330
7.3.1	Mentális és testi egészséget meghatározó egyes változók a határon innen és túl.....	330
7.3.2	ELEF (EHIS) adatokkal összevetés.....	360
8	Társadalmi jólét kutatás a Kárpát-medencében .....	383



8.1	A Kárpát-medencei magyarság életminőségének átfogó vizsgálata .....	385
8.1.1	Bevezetés .....	385
8.1.2	Előzmények és módszertan .....	386
8.1.3	Erdemények .....	387
8.1.4	Következtetések .....	396
8.2	A Kárpát-medencei magyarság jóllétének összehasonlító elemzése .....	398
8.2.1	Bevezetés .....	398
8.2.2	Gazdasági helyzet .....	400
8.2.3	Humán tőke .....	405
8.2.4	Társadalmi kapcsolatok/társadalmi tőke .....	407
8.2.5	Egészségügyi helyzet .....	410
8.2.6	Vallásosság .....	411
8.2.7	Szubjektív jóllét/életminőség és annak meghatározói .....	412
8.2.8	Következtetések .....	415
9	A foglalkoztatás és a foglalkoztathatóság makroregionális, határon átnyúló tényezőinek vizsgálata .....	417
9.1	Bevezető .....	417
9.2	A kutatások módszertani keretei .....	418
9.2.1	A kutatások szekunder adatforrásai .....	419
9.2.2	A kutatások primer adatforrásai .....	422
9.2.3	A kutatások földrajzi keretei .....	423
9.2.4	A kutatások időkerete .....	425
9.3	A határon átnyúló foglalkoztatás, nemzetközi munkaerőmozgás tendenciái .....	426
9.3.1	Munkaerőmozgás szabályozása az Európai Unióban .....	427
9.3.2	Magyarországi szabálykörnyezet .....	429
9.3.3	Atipikus foglalkoztatási formák .....	430
9.4	Munkaerő-piaci tendenciák Európában .....	433
9.5	A Kárpát-medence munkaerő-piaci helyzete és tendenciái .....	437
9.5.1	Meghatározó demográfiai folyamatok .....	438
9.5.2	Munkaerő-piaci folyamatok .....	448
9.6	A Kárpát-medencei magyarság munkaerő-piaci helyzete .....	462
9.6.1	Módszertan .....	462
9.6.2	Elemzés .....	464
10	Táblázatok és ábrák jegyzéke .....	477

**MELLÉKLETEK TARTALOM**

1 sz. melléklet: Kérdőív: „A fiatalok vállalkozóvá válásáért Magyarországon és a határ menti régiókban” című kutatáshoz.....	3
2 sz. melléklet: A Kárpát medencei információs és területi információs rendszerben az 1-es és 2-es főtevékenység témáihoz kapcsolódó adattáblák listája tevékenységek szerint.....	21
1.2 Tevékenység.....	22
1.3 Tevékenység.....	22
1.4 Tevékenység.....	24
1.5 Tevékenység.....	29
1.6 Tevékenység.....	46
2.2 és 2.3 Tevékenység.....	48
3 sz. melléklet: A Kárpát-medencei magyarság demográfiai előreszámítása országonként és változatonként, 2011–2051 50	
3.1 Alapváltozat.....	51
3.2 Alacsony változat.....	55
3.3 Magas változat.....	59
3.4 Alapváltozat kiegyenlített migrációval.....	63
4 sz. melléklet: A Tömbkutatás keretében készült interjúk kivonatai nemzetrészenként.....	67
FELVIDÉK.....	68
KÁRPÁTALJA.....	375
ERDÉLY.....	494
DÉLVIDÉK.....	1073
5 sz. melléklet: Tömbelemzések nemzetrészenként.....	1143
FELVIDÉK.....	1144
KÁRPÁTALJA.....	1568
ERDÉLY.....	1609
VAJDASÁG.....	2012



# 1 BEVEZETÉS

A Kárpát-medencei magyarság jelenlegi társadalmi és gazdasági jellemzőinek feltárása sok módszertani kihívást magában rejtő tevékenység. Különösen így van ez, ha a kutatások a nagytérség egészét, több országot próbálnak megragadni. A nehézségek elsősorban a külföldi magyar népességet leíró mennyiségi adatokhoz kötődnek. Ezeknek az adatoknak a köre ugyanis nagyon korlátozott az országok vagy térségek teljes népességéről gyűjtött adatkörökhöz képest. A kevés adat jó része sem érhető el nyilvánosan, illetve elemző munka során könnyen feldolgozható és összehasonlítható formátumokban.

Jelen projektben a helyzetfeltáró kutatások (1-es és 2-es főtevékenység) alá sorolt kutatási témák, vizsgálati irányok közös célkitűzéseként az határozható meg, hogy a külföldön élő magyarságról olyan tudások, információk álljanak elő, amelyek korábban nem, vagy nem rendszerezetten, rendszerszerűen álltak rendelkezésre a kutatói közösségnek. Ez elsősorban az általános társadalmi mutató- és mérőszámok, valamint a gazdasági teljesítmény számszerűsíthető értékeinek a rendszerezett gyűjtését jelentette. Itt elsősorban az etnikai arányok és demográfiai folyamatok értékein túl olyan társadalom-, munka- és gazdaságstatisztikai adatokra, mutatókra kell gondolni, amelyek részleteiben képesek a statisztikák szintjén, rendszerszerűen és összehasonlító módon leírni és bemutatni a határon túli magyar közösségeket.

A kvantitatív szemléletű adatgyűjtés mellett a helyzetfeltáró kutatások némely esetben kvalitatív szemlélettel is közelítettek a vizsgálni kívánt témákhoz, kérdésekhez és ezek keretében is történtek adatgyűjtések, valamint adat-előállítások.

Egy a Kárpát-medencei magyarok kutatásának elméleti, gyakorlati és módszertani kérdéseit tárgyaló, a projekthez kapcsolódó korábbi tanulmány (CSATA ET AL. 2018) már részletesen bemutatta az adatgyűjtés és adat-előállítás Kárpát-medencei léptékű nehézségeit, valamint feltárta azokat a módszereket és eszközöket, amelyeket a projekt alkalmazott az adathiányok leküzdésére. Jelen beszámoló már a rendszerezett és strukturált adatgyűjtési és adat-előállítási munkák során előálló adatok különböző szempontú elemzéseit foglalja össze, alapvetően a projekt megvalósíthatósági tanulmányában e két főtevékenységet kifejtő altevékenységek sorrendje szerint. A bevezető után következő 2. fejezet előbb részletesen bemutatja a projekt során végzett kvantitatív és kvalitatív szemléletű adatgyűjtési és adat-előállítási tevékenységeket, valamint a közzététel eredményeit. Ezt követi a népesedési és társadalmi tendenciákat vizsgáló 1-es főtevékenység altevékenységeihez kapcsolódó elemzések bemutatása a 3-tól a 8. fejezetig, a 9. fejezet pedig a 2-es főtevékenység főbb eredményeit mutatja be.

Az egyes fejezetek terjedelme némely esetben jelentősen eltér a többitől. A harmadik fejezet, amely a Kárpát-medencei magyarság népesedési, társadalmi jövőformálásában érintett döntéshozók és véleményformálók vizsgálatának eredményeit mutatja be, azért sikeredett viszonylag rövidre, mert maga a kutatás olyan sok politikai és gazdasági



értelemben is érzékeny adatot tárt fel és használt, hogy az eredmények teljes terjedelmű közzétételétől inkább eltekintettünk. Még a kutatást lebonyolító külső vállalkozó anyagának nyilvánossá tételekor is azzal a megoldással élünk, hogy egy erősen rövidített, szerkesztett anyagot tettünk elérhetővé a honlapon, míg a teljes kutatási összefoglaló az NSKI-ban csak betekintésre hozzáférhető. Éppen ezért ebbe az összefoglalásba is egy inkább a kutatás elméleti és módszertani kereteit taglaló, az eredményeket csak röviden felvillantó anyag került be erről a témáról.

A Kárpát-medencei szociális védelmi rendszerek és egészségügyi ellátórendszerek, valamint az egészségi állapot megismerése érdekében végzett vizsgálatok eredményeit taglaló 7. fejezet a leghosszabb ebben a beszámolóban. Ennek az az oka, hogy a projekt során első ízben adunk közre e témákat taglaló elemzéseket, habár az ellátórendszerekhez, az egészségi állapothoz kapcsolódó kutatási kérdések kezdetektől szerves részét képezték vizsgálatainknak, beépültek úgy az adatgyűjtési, mint az adat-előállítási tevékenységek közé. Vagyis, például számos területi statisztikai adatot gyűjtöttünk az ellátórendszerekre vonatkozóan, illetve a 2018-ban és 2019-ben végzett nagymintás kérdőíves adatfelvételek az egészségi állapotra vonatkozó kérdéseket is tartalmaztak. A hosszabb lélegzetvételű fejezet a témájában és módszereit tekintve is szerteágazó, ide kapcsolódó tevékenységeket hivatott bemutatni.

A projekt talán egyik legnagyobb eredményének tartható az „Életminőség és jólét 2018-2019” címmel futó, Kárpát-medencei nagymintás adatfelvétel, amely a társadalmi jóléthez kapcsolódó vizsgálatokat volt hivatott megalapozni, ellátni adatokkal. Az ennek nyomán előálló adatbázisra alapuló elemzések így első látásra úgy tűnhet, jelentőségüknél talán kisebb súllyal szerepelnek a beszámolóban, hiszen az ezeket az eredményeket bemutató nyolcadik fejezet is rövidebb terjedelmű. Itt éppen ellentétes indokok vezéreltek minket, mint az előbb említett hetedik fejezet esetében. Az életminőséget és jólétet vizsgáló Kárpát-medencei kutatás adatbázisa olyan nagyszabású és sokrétű, hogy számos, részben eltérő témájú elemzésnek is jó alapot biztosít. Ennek következtében készültek olyan elemzések, részelemzések erre az adatbázisra alapozva, amelyek jelen összefoglaló tanulmány más fejezeteiben és alfejezeteiben jelennek meg. Így az ötödik fejezetben a Kárpát-medencei magyarság gazdasági pozícióinak elemzése, a hetedik fejezetben a magyarság egészségi állapotára vonatkozó elemzések, valamint részben a kilencedik fejezetben a foglalkoztatási helyzetre vonatkozó elemzések is mind-mind erre az adatbázisra épülnek. A nyolcadik fejezetben ezért kifejezetten csak a társadalmi jólét kérdését tárgyaló elemzésnek adtunk helyet egy általános, a kutatás egészét bemutató anyag mellett.

Az egyes fejezeteket, alfejezeteket felépítő írások, tanulmányok a kidolgozottság más és más fokán állnak. Van közöttük, amelyik belső munkaanyagként készült, van, amelyik külső vállalkozó által leadott teljesítés továbbfejlesztett változata<sup>1</sup> és található köztük

---

<sup>1</sup> Az Agrárgazdasági Kutató Intézet zárótanulmánya a 9. fejezetbe, a KSH Népeségtudományi Kutatóintézet zárótanulmánya a 4. fejezetbe, a Transylvania Inquire s.r.l. összefoglalója a 3. fejezetbe, Dr. Koós Tamás egyéni vállalkozó részteljesítése és zárótanulmánya a 7. fejezetbe, az Euroterv 2002 Kft. részteljesítése a 9.,





külső, tudományos publikációra szánt, arra előkészített szöveg is. Mindezek miatt az egyes fejezetek és alfejezetek nyelvezete eltérő, hivatkozási rendszere más és más, ezen az összefoglaló összeállításakor nem változtattunk. Nem volt célunk egy egységes anyag összeállítása vagy olyan látszat keltése, hogy ez az anyag egyben, egynek készült. Az összeállítás éppen azt hivatott demonstrálni, hogy a projekt során, adott főtevékenységekhez kapcsolódóan mennyi és milyen, témájában, módszereit tekintve és mélysége szerint is sokrétű kutatási-elemzési tevékenység folyt általunk, illetve a megvalósításba bevont külső vállalkozók által.

A főszöveget nagyszabású, több, mint 2000 oldal terjedelmű mellékleti anyag tesz teljessé. Ebben megjelennek kutatási segédanyagok (pl. az 1., 3. és 4. sz. melléklet), olyan kiegészítő információk, amelyek a főtevékenységek (mint az adatgyűjtés és adatrendezés) átláthatóbbá, befogadhatóbbá tételét segítik elő (2. sz. melléklet), illetve olyan kutatási-elemzési alaptevékenységek eredményei (5. sz. melléklet), amelyek terjedelmük miatt túlfeszítették volna a főszöveg kereteit.

Melléklet száma	Melléklet címe	Kapcsolódó fejezet
1. sz.	Kérdőív „A fiatalok vállalkozóvá válásáért Magyarországon és a határ menti régiókban” című kutatáshoz	2.2.4 fejezet
2. sz.	A Kárpát-medencei információs és területi információs rendszerben az 1-es és 2-es főtevékenység témáihoz kapcsolódó adattáblák listája tevékenységek szerint	2.3 fejezet
3. sz.	A Kárpát-medencei magyarság demográfiai előreszámítása országonként és változatonként, 2011–2051	4.1.4 fejezet
4. sz.	A tömbkutatás keretében készült interjúk kivonatai nemzetrészenként	6.2.3 fejezet
5. sz.	Tömbelemzések nemzetrészenként	6.2.3 fejezet

**1. táblázat: A zárótanulmány mellékletei és kapcsolódásuk**

*Forrás: saját szerkesztés*

---

míg a záróteljesítése az 5. fejezetbe épült bele. A Market Insight 2018-as szerződésének első részteljesítésre leadott anyagát (adatbázis) az 5., 8. és 9. fejezet, zárótanulmányát a 2. és 8. fejezet használta fel. 2019-es szerződésük első részteljesítése szintén az 5., 8. és 9. fejezetbe, második részteljesítésük és végteljesítésük a 9. fejezetbe épült bele. A konzorciumi partner Interrégió Fórum Egyesület kutatási anyaga a 2. és 9. fejezetben hasznosult.